

Радослав Гаћиновић

Институт за политичке студије, Београд

КОЛАБОРАЦИОНИ ОДНОС ВАТИКАНА И АУСТРОУГАРСКЕ У ПРИПРЕМИ НАПАДА НА СРБИЈУ 1914. ГОДИНЕ*

*"Само једно зло је неизлечиво - ако
народ сам дигне руке од себе"*

Гете

Сажетак

Аустро-Угарска, феудалистичка и реакционарна монархија, остала једини чврсти ослонац папинства у Европи. И једна и друга страна имале су много разлога да се боје прогреса, који се у то време осећао продорним либерализмом и демократијом. Улога цркве била је посебно важна у земљама са словенским народима, где је незадовољство и отпор према Бечу и Пешти кроз читаву другу половину XIX века све израженије и све опасније за монархију. Народни препороди северних и јужних словенских народа у монархији, њихова тежња за слободним политичким, економским и културним животом повезују у одбрани још више цркву и монархију. Прве појаве тежње словенских народа на југу монархије да се повежу у једну своју, југославенску државу, која ће обухватити и Словене изван граница монархије, неприхватљиве су биле и за монархију и за Ватикан. Идеја било какве славенске солидарности сматрала се најопаснијом и за католицизам и монархију. Папа је сматрао, да је монархија "бедем католицизма" у средњој Европи, брана против опасности с истока, то јест православлља. Зато су сматрали да границе Аустро-Угарске треба да остану према истоку на границама католичке цркве. Пошто се границе могу само

* Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

проширивати према истоку, требало је да се прошири и територија на којој би се, покатолично све становништво, али границе се не смију повлачити према западу у никојем случају. Не шири се само монархија, него се и цркви шири терен доминације. Зато су били јединствени Ватикан и Аустро-Угарска Монархија у намери да се Србија мора окупирати.

Кључне речи: Аустро-Угарска, Немачка, Ватикан, папа, окупација

Друга половина XIX века је била у знаку све тешње колаборације између Ватикана и Аустро-Угарске Монархије. Папа Пио IX и Леон XIII, веома су активно радили на учвршћењу те алијансе, јер је Аустро-Угарска, феудалистичка и реакционарна монархија, остала једини чврсти ослонац папинства у Европи. И једна и друга страна имале су много разлога да се боје прогреса, који се у то време осећао продорним либерализмом и демократијом, и првим почецима социјализма. С каквим је надама Леон XIII гледао на бечку монархију види се по предлогу, који је упутио 1889. цару и краљу Фрањи Јосипу I.: да се створи "Лига католичких држава", која би на челу имала "цара Аустрије и апостолског краља Угарске", чија би сврха била да поврати папинству ону световну и спиритуалну позицију и утицај, који је на многим странама већ пропао, а негде опадао.¹⁾

Папа је са своје стране свим силама настојао да деловање цркве у монархији усмери тако како би то одговарало монархији. Она је заиста у цркви, њеној организацији, оријентацији клера и њиховом још увек великом утицају на заостале масе, имала највећу подршку. Логично, црква је представљала, вољом папе, највећу кохезиону снагу монархије. За те своје заслуге свештенство је с највећим ауторитетом и заслугама, било фаворизовано и уважавано као политички фактор првога реда. Улога цркве била је посебно важна у земљама са словенским народима, где је незадовољство и отпор према Бечу и Пешти кроз читаву другу половину XIX века све израженије и све опасније за монархију. Народни препороди северних и јужних словенских народа у монархији, њихова тежња за слободним политичким, економским и културним животом (што добија све јасније контуре покрета за еманципацијом и независним државним животом), повезују у одбрани још више цркву и монархију. Прве појаве тежње словенских народа на југу монархије да се повежу у једну своју, југославенску државу, која ће обухватити

1) *Тајни документи о односима Ватикана и усташке "НДХ"*, Библиотека новинара Хрватске, Загреб, 1952, стр. 7,

и Словене изван граница монархије, неприхватљиве су биле и за монархију и за Ватикан.

Идеја било какве славенске солидарности сматрала се нај-опаснијом и за католицизам и монархију. Папа је сматрао, да је монархија *"бедем католицизма"* у средњој Европи, брана против опасности с истока, то јест православља. Зато су сматрали да границе Аустро-Угарске треба да остану према истоку на границама католичке цркве. Пошто се границе могу само проширивати према истоку, требало је да се прошири и територија на којој би се, покатоличио све становништво, али границе се не смију повлачити према западу у никојем случају. Рим сматра, да је православље опасно и зато, јер га Руси и Срби идентифицирају готово с народношћу. Повезивање Хрвата и Словенаца с православним Србима могло би значити проширење православља према западу, на штету римске цркве. То је била фиксна идеја папинства.

ДОМИНАЦИЈА КАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ

Улога Ватикана у политици Аустро-Угарске постаје зато судбоносном посебно почетком XX века, кад се Аустро-Угарска одлучила на експанзију и милитаристички империјализам према југоистоку, тј. и када се створе услови за освајање већег дела Балкана. И Ватикану се, наиме, остварују нове перспективе. Окупацијом Босне и Херцеговине окончат ће се анексијом 1908. године. Не шири се само монархија, него се и цркви шири терен доминације. Зато су били јединствени Ватикан и Аустро-Угарска Монархија у намери да се Србија мора окупирати. Сматрали су да би покорвањем Србије уништили јако упориште југославенске идеје изван монархије, које може да делује и онда када Хрвати и Словенци у монархији постану најјединственији. Према уверењу папе, ликвидацијом самосталности Србије могло би се "предграђе хришћанства", заправо католичанства, помакнути с Хрватске у дубину источног Балкана. Зато је папа био један од главних подстрекача за рат Аустро-Угарске против Србије. Антисловенска, аустрофилска политика Ватикана долази посебно до изражаја у личности папе Пија X, који је 1950. проглашен "свецем". У декрету, којим се он проглашава светим човеком између осталог гласи: "У почетку европског рата, који је он свим средствима хтео онемогућити, сломљен болом више него годинама, примивши свети сакраменат, дао је душу Богу 20. августа 1914." Умро је, дакле, од бола и жалости, јер је избио рат! Није му успело да га спречи! И зато је проглашен "блаженим" и

издигнут до части оскара. А истина је следећа:²⁾ Године 1903. био је кардинал Сарто изабран папом и назван Пио Х. Изабран је управо захваљујући посебној подршци Аустро-Угарске, која се борила против другог најважнијег кардинала, Rampolle (Mariano Rampolla del Tindaro), ранијег секретара папе Леона XIII. Црква је добила за главара човека, који је игнорисао читав савремени свет, а био је занешен крутим и ауторитативним начелима... Изазивао је тим својим начелима скоро свугде конфликте, не само са свештенством и верницима, него и с државама. Од почетка, је сматран, не без разлога, папом Тројног савеза (то је савез Аустро-Угарске, Немачке и Италије). Пио Х, прекинуо је односе с Француском, услед своје црквене политике. С Русијом је био у затегнутим односима због Пољске. Због Ирске посвађао се с Енглеском. Завадио се с Америком, те није примио америчког председника Theodora Roosevelta, кад је 1910. дошао у Рим, само зато, јер је он посетио једну методистичку цркву. Пошто је раскинуо с Француском, био је до краја привржен Аустро-Угарској, која постаје главна католичка сила. Аустро-Угарска је била конзервативна католичка држава, у којој се гајила хијерархија и дисциплина по папинској жељи. Тај француски писац наглашава: "Напокон, Аустро-Угарска експанзија на рачун православних Славена, погодовала је папинској политици"³⁾ што је тачно. Словене је заиста мрзио, без обзира били они православни или не. Фаворизовао је бечку политику против Словена у сваком погледу, па је у његово време и словенски и хрватски епископат био директна експозитура не само римског, него и бечког анτισловенског интереса. Уколико су бискупи и свештеници у Хрватској и у Словенији и наступали као "родољуби", њихова је политика била ипак политика верности и покорности Аустро-Угарској, што је папа и желио, јер је сматрао Аустро-Угарску јединим чврстим бедемом против "опасног истока".

Папа Пио Х Сарто (Giuseppe Melchiorre Sarto), је из млетачких крајева. Према Истри и Далмацији имао је талијанске тенденције, па је и под његовим утицајем Беч у тим крајевима фаворизирао талијанизацију. Како је баш ту глаголица и старославенско богослужење било једно од средстава одбране против однарођивања, то је Пио Х, здушно уништавао те јаке трагове словенског националног живота и културне традиције у тим крајевима. Франо Супило пише у свом делу "Политици у Хрватској": "Прави ултрамонтански клерикализам у Хрватској, организиран и упућен становитој сврси, наставио је терор након народног покрета год.

2) Marc Bonnet *La Papauté contemporaine*, Paris, 1946.

3) Исто

1903. Онда је у Ватикану био "изабран" за папу млетачки патријарх Јосип Сарто, каснији папа Пио X, који је још пре и на свим обалама Јадранског мора, а надасве гдје се радило о глагољници у цркви, био познат као велик противник Хрвата и Словенства уопште. Он је постао папом услед вета Аустрије против кардинала Рамполе, кога се онда тројни савез бојао као пријатеља Словена. Папа Пио X, јест дакле креатура тројног Савеза, и његове политике. Чим је он сео на папинску столицу, било је јасно да се ватиканска политика ставља у службу политике "Drang nach Osten". Једном речју, клерикализам је на просторима данашње Хрватске имао велики и шири задатак, тј. да утопи тадашњу хрватску народну политику у колотечину покорности епископату, дакле, "in ultima linea" властодршцима и систему, тешећи га фатаморганом велике и слободне Хрватске, само хрватске и католичке, која се по таквој политици никада остварити неће и не може.⁴⁾ Иако су и папе пре Пио X, били непријатељи Словена, овај је папа још више заоштрио тај правац. Супило је тачно окарактерисао, тачно је истицао, да је хрватски клерикализам, форсиран из Ватикана, био оруђе аустријског и угарског поробљавања земље. А ту је и веома трасирана будућа перспектива: усташтво, наставак франковлука тачније усташки клерикализам, кулминација је те издајничке, антинародне линије. Пио X, био је, дакле, један од најзаслужнијих за почетак и развој тог судбоносног и деструктивног антинационалног издајничког покрета.

Стјепан Радић 1904. године, пише у "Хрватској мисли", да је Пио X "по свом срцу и одгоју добар Талијан, па не жели Хрватској нимало помагати, већ зато, што мисли, да би ојачана и повећана Хрватска била на неприлику његовој домовини Италији". Даље Радић истиче: "А онда треба споменути и то, да је данашњи папа из Млетачке, и да је у Млетцима или Венецији готово сав живот провео, а нама је добро познато, да нас Хрвате баш млетачки Талијани највише презиру и мрзе. И тако из Рима нема за нас никакве помоћи, а камоли спаса. Напротив, из Рима отимљу нам сада и оно мало права, што смо га једва једвице сачували: притишту, наиме, или чак тјерају славенску службу божју и из оних жупа, гдје се до данас од божјег жртвеника чује наш народни славенски посвећени језик..."⁵⁾

Пио X, био је, дакле талијански националиста, а био је поборник Тројног савеза, у којем је тада с Аустро-Угарском

4) Франо Супило, *Политика у Хрватској*, Ријека, 1911.

5) Стјепан Радић, *Хрватска мисао*, Загреб, 1904.

и Немачком била и Италија. Беч је тада у Истри и Далмацији фаворизирао Талијане, а папа је у корист Аустро-Угарске форсирао у Хрватској клерикализам, да би бискупи и свештеници освојили политичке позиције, те упорно деловао против "истока", да би се осујетило југословенска идеја. Иако би већ у томе било довољно оних елемената, којима би се могла оспоравати његова светост и његова беатификација⁶⁾, у томе није све. Много је крупније и много грешније у његовој биографији оно, што је он чинио, да би се створили услови за први свјетски рат. Директно ангажовање тога папе, његова дипломатска интрига, његово хушкање Беча на рат против Србије, његова лична настојања да се пролије крв стотине хиљада људи, само зато, да би се тобоже сузбило православље и проширила доминација католичанства.

ПОДРШКА ВАТИКАНА НАПАДУ АУСТРОУГАРСКЕ НА СРБИЈУ

Аустро-Угарски цар и краљ Фрањо Јосип наговестио је 1914. године рат Србији тек онда, кад је за то добио одобрење, па и више од тога, чак директну подршку, од самог папе, чијим се највернијим сином сматрао. У службеној публикацији "Комисије за новију аустријску историју" објављен је докуменат, заправо телеграм, који је из Рима упутио 29. јула 1914. бечком министарству вањских послова тадашњи аустро-угарски посланик у Ватикану, гроф Moritz Palffy, а гласи: "У временима највеће политичке затегнутости, каква су данашња времена, која ми сада проживљавамо, ради човјечја фантазија двоструком снагом и често, а да то и не мисли, прекорачује границе разумног расуђивања. Тако је међу осталим ових посљедњих дана у јавности настала вест, да је такође и папа у конфликту са Србијом интервенирао и обратио се Његовом цесарско-краљевском апостолском величанству с молбом да кришћанским народима уштеди страхоте рата... Насупрот овим комбинацијама штампе, није неинтересантно споменути прави начин мишљења Курије. Кад сам прије два дана посјетио кардинала државног секретара (Merry del Vala) сврнуо је, природно, разговор одмах на велика питања и проблеме, којима се бави Европа. Немогуће је било осјетити у напоменама Његове Еминенције неку

6) Беатификација – лат. *beatificatio* је свечани чин проглашења умрлог за блаженог одлуком папе и одобравање његовог јавног поштовања (Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, 4. изд., Прометеј, Нови Сад, 2008, стр. 201).

нарочиту благод или помирљивост. Он је, истина, означио ноту упућену Србији као врло оштру, али ју је ипак одобрио без оградe и изразио у исто вријеме, на један посредан начин, наду, да ће монархија ићи до краја. Дакако, мислио је кардинал, да је штета што Србија није већ много раније "учињена мањом", јер тада би се ово могло можда извести без тако великих опасности. Ова изјава одговора мишљењу папе, јер је у току ових посљедњих година Његова Светост у више махова изразила своје жаљење, што је Аустро-Угарска пропустила да казни свог опасног дунавског сусједа."⁷⁾

Могло би се упитати, због којих се разлога католичка црква показује тако ратоборна у време кад њоме управља поглавар, који је прави светац и сав прожет истински апостолским идејама? Одговор је врло једноставан. Папа и Курија су видели у Србији разорну "болест", која помало нагриза монархију до сржи и која ће је временом разбити. Поред свих других покушаја које је Курија⁸⁾ предузимала у току првих деценија XX века, Аустро-Угарска јест и остаје католичка држава "par excellence", најјачи бедем, који је преостао на почетку XX века, Христовој цркви. Рушење тога бедема значило би за цркву губитак најчвршћег ослоња. У својој борби против православља, она би изгубила свог најјачег савезника. Из тих разлога, дакле, као што је за Аустрију неодложно потребно, да због самоодражвања ослободи, по потреби силом, свој организам од зла, које нагриза, тако је и за католичку цркву посредно нужно да учини све, или да одобри све, што би могло послужити постизању тога циља. Ако се ствари посматрају у овом смислу, може се врло лако открити веза између папиних осјећања и ратничког расположења."⁹⁾

Иако је у овом документу све јасно, иако је темељито разобличен један папа "светац", као највулгарнији ратни хушкач и подстрекач на проливање крви из империјалистичких разлога, важно је ради разумевања ових проблема цитирати још један докуменат, а то је телеграм баруна Rittera, опуномоћеника Баварске при Ватикану, од 26. јула 1914. то јест три дана прије Palffyjevog телеграма:

7) *Тајни документи о односима ватикана и усташке "НДХ"*, Библиотека новинара Хрватске, Загреб, 1952, стр. 11.

8) Папа управља католичком црквом преко римске Курије и римског двора. *Курија* је скуп институција задужених за управљање црквеним пословима на највишем нивоу. Састоји се од Државног секретаријата, девет Конгрегација (лат. *congregatio* у католичкој цркви редовничка заједница с једноставним заветима), три суда, једанаест Папинских већа, те седам папинских повереништава. Радом Курије управља Државни секретаријат на челу са државним секретаром (Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, 4. изд., Прометеј, Нови Сад, 2008, стр. 690).

9) *Тајни документи о односима ватикана и усташке "НДХ"*, Библиотека новинара Хрватске, Загреб, 1952, стр. 11-12.

“Папа одобрава што Аустрија врло оштро иступа против Србије. Не цени велике руске и француске армије у случају рата против Немачке. Кардинал државни секретар нада се, да Аустрија овај пут неће пропустити, па макар и својим војскама, сатрла страну агитацију, која је довела до убиства престолонаследника, а која не крају озбиљно прети, под савременим околностима, опстанку Аустрије. Све ово утврђује колико велики страх има Курија од панславизма”. Ови документи о непријатељству били су неугодни за Ватикан, па се настојало доказати, да нису аутентични, но не само службени архиви Беча и Минхена (објављивањем тих докумената) него и тадашњи научници првог реда, угледни историчари, доказују да су аутентични. За Ватикан су неугодни, а њихово значење је у толико веће, ако се узме да су их писали један аустријски и један баварски дипломата, веома побожни људи, који су у Ватикану уживали највеће поверење и само су делили то мишљење папино, те се веселили таквом, како Palfy каже, “празничком расположењу”, Пиа Х, који је проглашен “свцом”.

Уосталом, гроф Carlo Sforza, бивши талијански министар вањских послова тада десна рука Демокристијана De Gasperiја, у својој књизи “*Неимари савремене Европе*” цитира баш Palfyјев телеграм, да би доказао како је Пио Х, био ратни хушкач. Ту је књигу Sforza писао пред много година, у емиграцији за време фашизма, кад није сањао, да ће сарађивати у клерикалној влади и био је веома оштар у својим портретима Пиа Х и XI и Бенедикта XV, које у тој књизи доноси. Ти су натписи врло критички, а посебно је за Ватикан неугодно Sforzino доказивање, да папа Пио Х, није био нимало свет, него сасвим обрнуто. С обзиром да декрет о беатификацији Пиа Х, тврди, да је тај умро почетком рата сломљен болом (јер је рат уследио), занимљиво је што каже Sforza: “Пио Х, приказује легенда како се моли богу и бори се да не дође до рата, јер га је ужасавала и сама помисао да би кришћански свет могао да се подели у два непријатељска табора, и тако умире од бола због немачке најезде у Белгију и свих страха ратног беснила”. Sforza након тога пише, да је време да се обори ова легенда: “Кад је овај владар (нај католичкији од свих владара, Фрањо Јосип) изјавио да је повео рат, да би казнио Србију, милијуни уплашених лица помислили су, да ће се папа умешати и спречити катастрофу. Из те наде потекла је прича о томе како је Пио Х, чим је сазнао за ултиматум Србији, наредио своме бечком нунцију, да укори старог цара и краља у име Свевишњега... Легенда је добила и свој последњи чин: пошто је папа умро неочекивано, 20. августа 1914. његова ближа околина је обавестила јавност да је Пио преминуо од бола, кад је увидео,

да не може спречити велико крвопролиће.”¹⁰⁾ Sforza потврђује све оно што је видљиво из Palffyјева телеграма, па тиме доказује, да је Пио X мрзио Србију и Словене уопште, да је желио рат против њих и радио да до рата дође. А мрзио је и Француску, истиче Sforza, па се радовао, кад су Немци напали Француску: “Проширење сукоба, који се из Аустро-Угарског претворио у свјетски, није много променио расположење папе. Видио је у немачком наступању “Nach Paris” самоказну, како је говорио коју бог шаље на “најстарију кћер Цркве” (Француску), која му је за његова понтификата задала највише проблема. Ова тврдња изгледат ће претерана само онима, који нису познавали прави карактер Пија X...” “Ту Француску он је називао у интимном кругу обично “Ђавољим Тројством слободних зидара, кришћанских демократа и модерниста”... Према томе, није никакво чудо што је Пио X, у протестантским четима Немачке гледао оруђе, које је сам бог одабрао, да њиме казни Француску. Он је био уверен, да ништа на свету не може спречити потпуни слом Француза и говорио је: “Само ће тако они схватити, да опет треба да постану покорни синови цркве...” Тако Sforza представља тог новог свеца божјег, блаженог Пија X, а о његовој тобожњој светачкој смрти, од туге за људима које рат уништава, Sforza каже: “Измишљотина је, да је Пио X, свиснуо од бола. Мени је повјерио његов лијечник Масchiafava, мој колега из сената, да је болест од које је папа умро већ одавно подгризала живот старцу, и да је премореност посљедњих седмица могла само да убрза катастрофу, за коју је Масchiafava раније утврдио, да је неизбежна и да ће наступити убрзо.”¹¹⁾

Дакле, сигурно је на основу наведених чињеница свима јасно да Пио X. Сарто *није био никакав светац, него напротив човјек веома opak и веома фаталан за човјечанство*. Напори које је имао да се рат организује убрзали су његову смрт. Но, можда је управо зато и проглашен светим, као што су таквима проглашени и неки његови претходници, јер као ни они, ни Пио X. није сматрао грехом проливање крви ни убијање стотине хиљада људи. Чини се, да ни након његове смрти та црква не сматра то грехом, него заслугом. Јер, на крају, што су људи на свету, што је човечанство у овој “сузној долини”, него “*мравињак божји*” који се може и згазити ако је то за већу славу бога. Инквизиције су остале у историји записане и обележене масовним крвопролићима, а папе су лично руководили њима, да би се што брже и радикалније истребили они, који сумњају када је папа од бога постављени господар света и љу-

10) Исто, стр. 13.

11) Исто, стр. 14.

ди. Папе војсковође против хереза (*херез* - реч која значи слободан избор вере и верника који чини такав избор) у средњем веку, папе великих инквизиторских акција, нису имали скрупула, није им било стало до тога, што поред утврђених и неутврђених херетика, на ломачама, у палежима, под мачем, падају и добри верници. Они су говорили, да ће и онако бог на небу оделити херетике од верника, прве стрпати у пакао, а други ће уживати срећу раја, док ће се њихова преживела браћа на земљи мучити и чекати тај сретни час смрти...¹²⁾

Пио X, по својим делима, уколико су се односила на човечанство, а поготово уколико су се односила на словенске народе, био је окрутни злодух, те је суодговоран за почетак првог светског рата. Пио X, умро је 1914. а његову је линију наставио Benedikt XV (*Joseph Alois Ratzinger*). Он је у нијансама био нешто другачији од Пиа X, али у реакционарности и нескрупулозности се од њега није много разликовао. И он је био за рат, али ситуација се за њега компликовала 1915. године када је Италија такође ушла у рат и поставила се на страну Антанте, то јест против папиних савезника Аустро-Угарске и Немачке. Benedikt XV је био дипломата од каријере. Он је за папу изабран од стране групе кардинала, који су већином били наклоњени Аустро-Угарској и Немачкој. Они су пропагирали уверење, да је победа на страни тих сила, па треба имати папу, који ће бити стопосто на тој страни, те ће знати искористити ту победу. Кардинали су тиме хтели утицати на талијанску владу да и она ступи у рат на страни Аустро-Угарске и Немачке. Они су се заносили мишљу, да ће у том случају, напосокон, бити решено и "Римско питање" и да ће након рата Италија добити изразито конзервативну католичку владу.

У књизи "*Браћа, а непријатељи*" гроф Carlo Sforza о Benediktu XV пише: "Точно је, да је Ватикан у почетку рата био склон побједи Аустро-Угарске и Немачке из разлога битно религиозних.... Ту је недостатак симпатија према протестантској Енглеској, према противклерикалној Француској, према либералној Италији. Традиције су, свакако, у Ватикану дуговјечне. Тада је нарочито ужаснуло римску курију, активност Русије у склопу Антанте... Руска ортодоксија, подређена царизму, чинила је непоколебљиву громаду. Победа Русије 1914. године у очима Ватикана значила је ишчезнуће или пад царске Аустрије, те једине велике силе, у којој је католичка вера уживала невиђени спољни углед. Русија је тада имала све јаче позиције у Пољској. Русија може да постане господар Цариграда, где је удахнула снагу Екуменској патријаршији,

12) Гроф Карло Сфорза, *Браћа а непријатељи*, Ново доба, Сплит, 1933, стр. 47.

која никада није напуштала своје неповерење према римском бискупу још од XV века, а то повлачи за собом уништење сваке наде у уједињење аутокефалних цркава на Балкану. Губитак престижа католичких мисија на Истоку, а можда и у самој Кини (где би притисак побједничке Русије постао неодољив), напослетку би нестале повластице, које су у Светој Земљи остале у рукама Латина, које су већ биле угрожаване од православних.”¹³⁾

Занимљиво је, међутим, да је Benedikt XV. и касније, кад је Италија већ у рату против Аустро-Угарске и Немачке, и кад је Русија револуцијом престала бити фактор у рату на страни Антанте, желио и даље одржање Аустро-Угарске и Немачке. Он није желио, да се Аустро-Угарска под ударцима јаче Антанте распадне и да на њеним територијама настану словенске државе, које би измицале католичком утицају Беча, такође, Чехословачка му је била несигурна за католицизам, са својим традицијама. Југославија му није била симпатична ни у подсвести, јер би, и без царистичког православља, Србија као православна земља и центар нове државе имала утицаја и отежавала доминантни утицај Рима. Забрињавала га је и судбина Пољске. А изнад свега стајала је могућност утицаја прогресивних идеја у раскомаданој Источној и Централној Европи, и на подручју старе монархије Аустро-Угарске, без дефанзивне и офанзивне снаге службеног милитантног католицизма.

Но, требало је размишљати и "дипломатски" и "политички", па је у току рата Ватикан покушао да ослаби идеју ослобађања Хрвата и Словенаца од бечке монархије и на тај начин, што је сугерисао прелажење цркве у Хрватској и Славонији на такозвани Тријалистички програм. У емиграцији већ се јавља Југословенски одбор с идејом слободне Југославије, самосталне државе. Државе Антанте прихватају ту замисао. Тој идеји се требало супротставити – спасавати Аустро-Угарску.

У Љубљани су се састали представници словенског клерикализма, Крек, Јеглич, Корошец и Шуштершић. На састанак је дошао у име хрватског клерикализма бискуп Махнич с још неким Хрватима. Тада су саставили и упутили опширан меморандум папи Benediktu XV, у којем уверавају папу, да Хрвати и Словенци желе остати у границама Аустро-Угарске. Тријалистичка концепција, по којој је Аустро-Угарска требала остати, с тиме, да поред Аустријанаца и Мађара, као трећи равноправни народ у њој буду Словени, била је она, коју су заговарали, по папиним директивама, клерикалци Словенци и Хрвати. Папи су послали меморандум, који би

13) *Тајни документи о односима ватикана и усташке "НДХ"*, Библиотека новинара Хрватске, Загреб, 1952, стр. 15.

му могао користити у дипломатским активностима на међународном плану. Тиме је сузбијена идеја посебне, слободне југославенске државе, са Србијом и Црном Гором. Била је то једна смицалица за спасавање папи драге Аустро-Угарске. Католички оријентисан престолонаследник Фердинанд, који је погинуо од атентата у Сарајеву, био је један од поборника тријализма као једино спасавајућег за монархију.

Дугогодишња дубока криза у односима између великих империјалистичких сила, која је крајем XIX и почетком XX века потресла свет, прерасла је средином 1914. године у крвави вишегодишњи светски рат око поделе већ подељених територија и тржишта између две водеће антагонистичке групације европских држава Тројног савеза (*Централне силе*: Немачка, Аустро-Угарска и Италија) и Тројног споразума (*Антанта*: Француска, Русија и Велика Британија). Немачки цар Виљем II се 23. новембра 1912. године састао у Спрингу са Фрањом Фердинандом када је договорен план напада на Србију. Свесне тога да би тај рат могао да прерасте у светски, интервенисале су Енглеска и Италија и стање је смирено. Француска и Енглеска су тада осетиле потребу и склопиле новембра 1912. године споразум по коме су се међусобно обавезале да у случају међународних компликација буду спремне да заједнички проуче ситуацију и донесу одлуку о даљем понашању. Почетком 1913. године у Рајхстагу је усвојен закон о знатном повећању војних ефектива. Француска одговара продужавањем војног рока на три године. Русија је у то време била недовољно наоружана и одлучила је да убрза своје наоружање и тај програм реализује до 1917. године.¹⁴⁾

Виљем II је у јесен 1913. године изјавио: "Идем са вама (Аустроугарском). Остале снаге неће тражити да спрече нашу акцију. Треба да будете у Београду за неколико дана". Већ у јесен 1913. године Виљем и Конрад фон Хецендорф, шеф Генералштаба Аустро-Угарске, договарају напад на Србију, која им за то није давала повод. Неколико дана после тога се Виљем обраћа Бертолду, министру спољних послова Аустроугаске: "Словени нису рођени да заповедају, већ да робују, треба им показати да се варају. Потом, саветује да Србе треба припитомити и да се приморају да своју војску ставе на располагање Аустрији". А, онда додаје: "Ако би Срби одбили, па лепо, требало би употребити силу, јер, кад Његово Величанство цар Фрањо Јосиф тражи штогод, српска влада има само да се покори, а ако то не учини, треба бомбардовати Београд, док

14) Др Животије Ђорђевић, *Сатирање српства у 19 и 20 веку*, I том, Драслар, Београд, 2012, стр. 173.

воља Његовог Величанства не буде испуњена". Своме саговорнику он је поверио да Русија у наредних шест година неће бити спремна за ратне напоре.¹⁵⁾

Докле је у својој мржњи према Србима ишао цар Виљем II говори и податак да је он Србе називао хуљама, гадовима и никако није могао прихватити да Срби као народ буду у истом рангу са Аустријанцима и Германима, јер "код Срба национално достојанство не постоји, они су банде разбојника, оријенталци, лажови, лицемери, савршени мајстори у употреби средстава за одуговлачење." Међутим, Виљем II није само Србе "удостојио" овим епитетима. О Енглезима се није нимало боље изражавао. По њему Греј је био "гадни лажов", "ниска хуља", а све оно што каже је "гадно и мефистофелско"¹⁶⁾, али ипак сасвим енглеско". Енглеска је "гадни олош дућанција".¹⁷⁾

Припремајући се и Аустро-Угарска је испробавала спремност Русије за ратни сукоб, поводом анексије Босне и Херцеговине, која јој је на Берлинском конгресу била поверена, али само на старатељство. При том је чинила и притисак на Русију да изнуди од Србије изјаву да том анексијом нису погођени интереси Србије. Коначно Ерентал успева да Србија 30. марта 1909. године изјави "да извршним чином није повређена у својим правима" и да се обавезује да убудуће "живи у положају доброг суседа са Аустријом".¹⁸⁾

Немачки посланик у Београду је 1914. године писао је да овакво понашање Аустро-Угарске : "задало српској души рану која није залечена".

Начелник Главног генералштаба Немачке Хелмут Молтке (*Moltke Helmutg*) је 12. маја 1914. године (16 дана пре атентата) писао начелнику Генералштаба Аустро-Угарске, да не треба губити време јер ће "изгледити на успех бити све мањи". Та његова оцена је морала да има у корену сазнање да се и Русија и Француска ужурбано припремају за одбрану. После атентата у Сарајеву, Фрањо Јосиф је сматрао да планови Аустро-Угарске могу да буду реализовани без рата и налаже Тиси, угарском министру, да цару Виљему упутити меморандум којим га обавештава да: "Не може бити више рата, једно што ничим није доказано учешће Србије у дога-

15) Извештај Бергхолдов, 26. октобра 1913. Ос. У. А. св. 7, бр. 8934, стр. 19.

16) Мефистофелски се односи на Мефиста, који има особине Мефиста; који припада силама мрака и зла, сатански, ђаволски, гнусно цинички (Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, 4. Изд., Прометеј, Нови Сад, 2008, стр. 772).

17) Извештај Бергхолдов, 26. октобра 1913, Ое. У. А. св. 7, бр. 8934, стр. 100.

18) Исто, стр. 13.

ђају, а друго, и то поглавито, што би Монархија била сматрана од свију као онај који квари мир и загазила би у један велики рат под најнеповољнијим условима". Виљем, међутим, и даље захтева да "према убицама не сме бити обзира". Фрањо Јосиф поново одбија захтев Виљема, а он узвраћа да се "мора једном обрачунати са Србима и то одмах". Цар Виљем, према сведочењу кнеза Макса Лихновског (*Lichnowsky*), захтева "неодложни напад на Србију, како је већ раније одређено без објаве рата и без обавештења Италије и Румуније."¹⁹⁾

Фрањо Фердинанд је на вечери на Илици дан пре убиства, поверио шефу своје оперативне канцеларије, пуковнику Метцгеру (*Metzger*) "да је у Конопишту одлучен непосредни напад на Србију одмах после маневра". Састанак цара Виљема и Фрање Фердинанда у Конопишту је одржан 12. јуна 1914. године. На том је састанку донета одлука да се крене у рат и нацртана је нова карта Европе. Најстарији син Фрање Фердинанда је добио "Краљевину Пољску, од Балтичког до Црног мора (sic!)", други његов син Краљевину Чешку, Угарску, Хрватску и Србију, а Фрањо Фердинанд, са немачким покрајинама "излазом на Трст се уклапао у Виљево Германско царство"²⁰⁾

НЕМАЧКИ ПЛАН ЗА МУЊЕВИТИ НАПАД НА СРБИЈУ

И после агентата на Фрању Фердинанда цар Фрањо Јосиф је био против рата, али му је онда цар Виљем ставио ултиматум: или рат, или ће он Аустроугарску препустити судбини, с тим што ће одмах Немачкој припојити германске делове Аустрије. Можда због овог ултиматума је цар Фрањо, својој љубавници до смрти, глумици Катарини Шрат (*Schratt Katharina*) дао обавештења на основу којих је она касније изјавила да јој је Фрањо Јосиф казао: "Виљем ме је ухватио за врат и присилио"²¹⁾

Валдерзе, подшеф Главног генералштаба је 1919. године изјавио да јуна 1914. године није постојала никаква наредба коју би требало издати, пошто је мобилизациони план био довршен 31. марта 1914. године и да је војска била спремна.²²⁾

19) Др Животије Ђорђевић, *Сатирање српства у 19 и 20 веку*, I том, Драслар, Београд, 2012, стр. 176.

20) Викем Сид, "Конопиштански састанак", часопис *Nineteen Century*, свеска за фебруар 1916. године; др. Јосип Љубић, *Непријатељи Југословенства*, Сарајево, 1927, стр. 25.

21) Др Јосип Љубић, *Непријатељи Југословенства*, Сарајево, 1927, стр. 28.

22) Писма истражној комисији Рајхстага, 15. октобра 1919.

По извршеном атентату цар Виљем је већ следећег дана, на једном телеграму Чирског (*Tschirsky*) записао: "Са Србима треба свршити и то што пре", ²³⁾ али је притом сматрао да само треба пустити да се догађаји одвијају.

Рејмон Поенкаре (*Poincaré Raymond*) је у разговору са аустроугарским амбасадором у Паризу Сапаријем саопштио да "ако, услед немогућности, да пружи стварне и непобитне доказе, онда она (Аустро-Угарска) намерава да узме Сарајевски атентат као 'изговор' против Србије, а да при том не би требало да заборави да Србија има пријатеља спремних да је бране, и да се према томе, мир излаже великој опасности". И друга страна је тога била свесна. У Рајхстагу је 3. августа 1914. године била раздвојена Бела књига у којој се писало да је Бетман-Холвег рекао: "Били смо потпуно свесни, да ће ма каква војничка акција Аустро-Угарске против Србије имати за непосредну последицу руску интервенцију, и, да нас, према томе, може увући у рат због наших обавеза". ²⁴⁾ Извршени атентат на Фрању Фердинанда и његову супругу је добро дошао као оправдање за напад на Србију, који је, потпуно независно од тог атентата био планиран. Бертхолд, је изјавио угарском министру Тиси да ће настојати да од атентата у Сарајеву направи повод за разрачунавање са Србијом". Иако је знао истину, Беч је, преко свог посланика у Београду – Фон Гизла (*Baron Gizl fon Gizlingen*) 23. јула 1914. године у 18 часова, предао српској влади ултиматум са роком за одговор од 48 часова. Ултиматум је предат један сат после одласка француског представника Поенкареа, из Русије. Приликом те посете Поенкаре је обећао цару Николају II и да ће Француска остати савезник Русије, уколико би она била нападнута од стране Немачке и Аустроугарске. За српску владу у том су ултиматуму посебно били спорни чланови 5. и 6.

Члан 5.

"Примити у Србију сарадњу органа Царске и Краљевске владе у сузбијању превратничког покрета управљеног против територијалног интегритета Монархије".

Члан 6.

"Отворити судску истрагу против присталица завере од 28. јуна који се налазе на српској територији; делегирани органи од Царске и Краљевске владе узеше учешће у истрагама које се на то односе".

23) Телеграм од 30. јуна 1914. године. К.І. бр. 7, стр. 30.

24) Немачка Бела књига, стр. 5.

Одговор српске владе на аустроугарски ултиматум однео је аустроугарском посланику у Београду председник владе Краљевине Србије инж. Никола Пашић и предао му га 25. јула у 17 часова и 58 минута. У недељама које су претходиле атентату, аустријски посланик у Београду Гизл је тврдио да је Пашић искрено задојен "љубављу према миру".²⁵⁾ Насупрот заповедничкој бруталности, која је одсликавала аустроугарску ноту, одговор српске владе је по општој оцени, и по тону, и по садржини био похваљен. Чак је и Виљем II када је 28. јула прочитао одговор српске владе оценио да је тај одговор велики успех за Беч, али да "он чини да ишћезава сваки разлог за рат". (На тексту српског одговора К. I. бр. 271, и у писму Јакобу од 28. јула 1914. године К. II. бр. 293). "Факт који постоји лежи у томе, да су Виљем II и његова околина били запрепашћени умереношћу српске владе, колико су биле и силе Антанте".²⁶⁾ Греј је био тешко погођен сазнањем саопштења српског отправника полова италијанском министру Сан Ђулијану, да је Србија спремна, уз извесна објашњења, да прими чак и тачке 5 и 6 ултиматума.²⁷⁾

Одговор српске владе на ултиматум није задовољио Аустро-Угарску владу, па је 25. јула 1914. године уследио телеграм грофа Бертолда (Александра Хојоша), "Српском генералштабу" следеће садржине: *"Пошто краљевска српска влада није одговорила на задовољавајући начин на ноту коју јој је предао минситар Аустро-Угарске у Београду 23. јула 1914. године, царска и краљевска влада налази се приморана да се сама побрине за заштиту својих интереса и својих права и да прибегне у том циљу сили оружја. Аустро-Угарска се сматра од овог тренутка у ратном стању са Србијом"*.

Више је него непристојан поступак да је Аустро-Угарска објавила рат Србији преко свог председника владе, а непосредно Српском генералштабу. Међународно ратно право не познаје такав начин објаве рата. Догађаји су почели да се ређају невиђеном брзином.

Влада Аустро-Угарске Монархије је у 11 часова 28. јула 1914. године упутила Влади Србије обичном поштом телеграм следећег садржаја: "Краљевска влада Србије није на задовољавајући начин одговорила на ноту датирану 23. јулом 1914, коју јој је предао Аустро-Угарски посланик у Београду. Зато Царско-Краљевска Влада налази да је принуђена да се ослони на силу оружја ради очува-

25) Извештај Гизла од 30. маја 1914. године. Ое. У. А, св. 8, бр. 9774; стр. 44.

26) Camille Blach: Узроци Светског рата, стр. 53.

27) Телеграм Rooda, енглеског амбасадора у Риму, 28. јула 1914. године. В. D. бр. 231, Телеграм Лихвинског, 29. јула 1914. године. К. II, стр. 357.

ња својих права и интереса. Аустро-Угарска сматра да се од овог тренутка налази у рату са Србијом.²⁸⁾ Седи 84-годишњи цар Фрања Јосиф I објављује, у име Аустро-Угарске, рат Србији. Он је пре тога обезбедио подршку Немачке и Отоманског царства. Покретање рата је било испланирано знатно раније. Још у фебруару 1913. године врховни шеф немачког генералштаба Helmut von Moltke потврдио је у писму упућеном свом ратном колеги у Бечу, Konradu Grofu von Nescendorfu, да је рат против Србије неминовност, иако још није дошао тренутак за његов почетак.²⁹⁾ Тај предстојећи рат водиће се, сматрао је, између ‘германства и словенства’. Да би се спровеле припреме за рат, дужност је свих земаља које носе заставу културе германског духа да се припреме за борбу.³⁰⁾

Аустро-Угарска ће након завршетка прелиминарне истраге о атентату упутити такозвани јулски ултиматум Србији који ће на почетку Србија више мање прихватити, да би га након добијене подршке од Русије потом одбила. С друге стране без обзира на доказе који повезују Србију с убиством Фрање Фердинанда, Аустро-Угарски цар Фрањо Јосип се жестоко противио објави рата. Без обзира на народну жељу за осветом, сопствено министарство спољних послова (у лику министра грофа Леополда Бертхолда), команда војске која захтева рат од 1913. (након Балканских ратова) и пуну подршку Немачке он је одбијао потписати објаву рата. У том тренутку највеће могуће напетости једна српска војна формација се ‘грешком’ искрцала на Аустро-Угарској обали, када су тамошњи војници пуцали у ваздух. То је био завршни ‘мирнодопски’ акт кризе створене атентатом у Сарајеву и Аустро-Угарска 28. јула 1914. објављује рат Србији. Наводне речи Фрање Јосипа након потписивања мобилизације су биле: ‘*Ја сам све урадио најбоље што сам могао, али сада је све готово*’. Убрзо потом Русија објављује рат Аустро-Угарској, а Немачка Русији и Француској с чиме почиње Први светски рат.³¹⁾

Талас србофобије је захватио целу монархију. Песник Карл Краус (Krauss) сковао је историјску лозинку ‘*Serbien muss ster-*

28) Група аутора: *Историја Српског народа*, Српска књижевна задруга, 2. изд., VI књ., Други том, Београд, 1994, стр. 7.

29) Hannes Hofbauer, *Eksperiment Kosovo – povratak kolonijalizma*, Albatros plus, Beograd, 2009, str. 49.

30) Joachim Petzold, *Deutschland im Erstem Weltkrieg*, Band 1, Berlin 1969, s. 103, cit. u: Ralph Hartmann, ‘Die ehrlichen Makler’, *Die deutsche Außenpolitik und der Bürgerkrieg in Jugoslawien*, Berlin, 1999, s. 29

31) Др Радослав Гађиновић, *Насиље у Југославији*, ЕВРО, Београд, 2002, стр. 78.

bien” (Србија мора умрети), а цедуљице са тим натписом су стављене по столовима свих сарајевских кафана.³²⁾

Исте вечери – 12 јула – српска влада је спремила, оштампала и поделила народу један проглас, у коме се народ обавештава о изјави барона Гизла, да није задовољан одговором српске владе и да коначно, у име своје владе, прекида дипломатске односе са Србијом. Затим је у прогласу наглашавано, да је “влада српска због тога принуђена да за сваки случај предузме најпотребније војничке мере за одбрану земље”, па се најпосле овако настављаше: “*Сматрамо за дужност позвати народ на одбрану отаџбине, верујући, да ће се нашем патриотском позиву сваки радо одазвати. Ако будемо нападнути, војска ће вршити своју дужност, а грађанима, који нису позвати под заставу, саветујемо, да остану код својих домова и мирно раде своје послове*”. Српска влада, у томе тренутку још није била изгубила сваку искрицу наде, да ће се очувати мир. Ипак је било предузето све што је обазривост налагала. Изборна борба је на један мах у целој земљи обустављена, и влада се одлучила да своје седиште пресели у Ниш, где су и она, као и владалац и Регент Александар, већ после два дана били настањени. Ту их је затекла и аустријска објава рата, 15 јула, која не беше упућена српској влади, него – српској Врховној Команди!³³⁾

Под потписом Регента Александра и чланова српске владе била је из Ниша, 16 јула упућена прокламација, којом се народ обавештаваше о “великоме злу”, које је “на нашу Србију насрнуло”! Спомињући аустријску објаву рата, у прокламацији се овако говорило: “Невоље наше краљевине и нашега народа с Аустријом нису почеле од јуче. Кад је год Бечу требало, давана су најсвечанија обећања, да ће се са Србима и Хрватима праведно поступати, па је ипак све то остало неиспуњено. Залуду су српски и хрватски граничари, и толики други наши јунаци, лили крв по целој европи за славу и корист бечког двора, залуду су биле жртве, које је Србија подносила, кад је помогла да се спасава царски престо од незадовољних и побуњених његових народа, залуду је Србија радила све што је могла, да живи у пријатељству са суседном царевином - све то није ништа помогло.” Спомињући даље како је Аустрија “пре тридесет година заузела српску Босну и Херцеговину” и како их је “пре шест година коначно и бесправно присвојила”, прокламација излагаше у главним потезима ток ствари са аустријским ултимату-

32) Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања – историја срба у средњем веку 1492 – 1992*, Еуро-Giunti, 3. допуњено изд., Београд, 2010, стр. 345.

33) Милан П. Ђорђевић, *Србија и Југословени (за време рата 1914-1918)*, Графичко предузеће, Просвета, Београд, 1922, стр. 15.

мом, и најпосле завршаваше позивом: “Срби, браните свом снагом своје огњиште и српско племе!”³⁴⁾

У то доба мобилисане српске трупе већ су кретале ка Дрини, Сави и Дунаву. Последњих дана месеца јула била је потпуно готова и концентрација српских трупа. А 22. јула војсци је из Крагујевца, где је тада било седиште Врховне Команде, била упућена – прва наредба од стране њеног врховног команданта, Регента Александра.

Напомињући како је Аустрији “било мало, што смо ми морали годинама мирно да слушамо јауке милиона наше браће, који су по нас допирали из Босне и Херцеговине, из Баната и Бачке, из Хрватске, Славоније, Срема и са нашега мора, кршне Далмације”, у тој се наредби ударало гласом на то, да је Аустрија “сада потражила највише, тражи нашу главу, нашу независност, живот и част Србије”.

“Јунаци!

“Ви ћете – говорило се даље у тој наредби – имати да се борите са једним непријатељем, који никад није имао ни ратне среће нити војничких победа!... “Ја сам се на Куманову, Битољу и Брегалници са поносом дивио вашој свесној храбрости и вашем беспримерном самопрегоревању. Зато сам уверен да ћете ви и овога пута, на бранику отаџбине и у великом делу “ослобођења српског робља, умети само да увећате славу и лепи глас српскога оружја и нашега јунаштва”... На свету нема светије дужности него што је одбрана своје државе, своје нације и вере”... “У бој за слободу и независност српског народа!”³⁵⁾

34) Исто, стр. 15-17.

35) Када се анализирају историјске чињенице са почетка XX века, онда је сасвим јасно, да сами акт, који је коштао живота надвојводу Фердинанда и његову супругу, није био пресудни моменат за рат против Србије. Бечки дипломати су тај разлог видели и нашли много раније, и то у резултатима балканских ратова, па је сарајевски агентат послужио само као повод. Сасвим је извесно, да су у Бечу знали за тајни уговор између Србије и Бугарске од 1911. г., Краљ Фердинанд није пропустио да о том уговору извести бечки двор, разуме се, без знања Србије, која, што се Бугара тиче, није ни тада била сигурна да ће се Бугари, због Србије и ради братства с њоме, одрећи тунорства аустријског. Да је хтела, Аустро-Угарска би могла спречити извршење поменутог уговора. Она би то и учинила, да је некако унапред могла погодити резултат оружане акције, коју је тај уговор предвиђао. Али, пошто је пропала акција грофа Бертолда, коју је он у лето 1911. г., водио, трудећи се, да, насупрот тежњи Србије, створи аутономну Албанију, у Бечу су стекли уверење, да ће циљевима аустријске политике на Балкану добро моћи да послужи и сам поменути српско- бугарски уговор. Државници на Бал плацу били су дубоко убеђени, да ће први озбиљан оружани сукоб између Срба и Турака бити потпуно поразан за Србију. Тада би се јавила на позорницу Аустро-Угарска, с планом да Турке заустави тамо негде око Врања или Ниша, а тако “спасе” Србију, која би то спасавање скупо имала платити. Но, кумановска битка и њен исход нису били поразни за Србију, него на Турке и за Аустро-Угарску. Може се данас с пуно разлога рећи, да је на Кумано-

Дакле, чињенице, које одбацују одговорност Србије за атентат су веома поуздане, јер, српска влада није била, нити је могла да буде умешана у атентат, зато што баш у томе моменту није могла, све да је и хтела, да тражи и изазива никакве спољнополитичке компликације, с обзиром на њену војну и финансијску исцрпљеност после балканских ратова. Узрок атентату заиста треба тражити у наопакој националној политици Аустро-Угарске владе. Немачка је стриктно захтевала да се у корену угуши сваки велико-српски покрет који би могао потенцијално да представља озбиљну тешкоћу у остварењу плана “*Drang nach Osten*”, и да, успут, казни српски народ, који убија, како пише Веселин Маслеша крунисане главе. Немачка је, дакле, из својих разлога помагала аустријску политику на Балкану, та политика довела је до атентата, а атентат до рата. Ова теза не пребацује искључиву одговорност на атентат него је дели између њега и немачке владе и приближава се схватању санкционисаном у Версајском уговору о миру. Не задржавајући се на другим мишљењима, која немају везе са испитивањем ратне одговорности у директној вези са атентатом, па ни на мишљењу санкционисаном у Версајском уговору о миру о искључивој одговорности Немачке, потребно је анализирати још једно мишљење, које, иако није изграђено у вези са сарајевским атентатом, омогућава да се правилно и потпуно схвати прави однос атентата према свим оним узроцима који су довели до Светског рата. То је мишљење, које сматра, да је рат резултат империјалистичких супротности које се испољавају на свим деловима земаљске кугле, и да се питање ратне одговорности не поставља према томе као питање одговорности једне владе, а поготово једног човека или једног чина. То мишљење је резултат научне анализе модерног развоја капитализма, које је још много пре избијања рата утврдило да до рата мора доћи, и да ће до ратова долазити све дотле док постоје империјалистичке супротности, пошто се ове не могу између заинтересованих империјализама друкчије решавати. Рат се води за нову поделу света, која, када би и после једног рата и била нова (а после пр-

ву и Аустрија била тучена. Цело понашање Аустро-Угарске за време балканских ратова, нарочито њена акција на Лондонској конференцији 1912-1913, када се она свом снагом трудила да што је више могуће ограничи успехе Србије. Дакле, оно што се није десило на Куманову требало је да се деси на Брегалници. Мучки препад Бугара, извршен у јуну 1913, било је у ствари дело аустријско. Али, како се бугарски препад на Брегалници завршио поразом Бугара, морало се рачунати не више само на своје политичке сателите на Балкану, него и на своју сопствену оружану акцију. Да казни Србију, што се усудила тући Турке и Бугаре, и на тај начин удвојити своју снагу, те постати “двапут опаснија” за свога великог суседа - Србију, Аустро-Угарска ју је имала намеру напасти одмах после Букурешког мира, у јесен 1913, г, и већ је у том погледу раније била учинила и сондажу код својих савезника (Милан П. Ђорђевић, *Србија и Југословени за време рата 1914-1918*, Графичко предузеће, Просвета, Београд, 1922, стр. 13-15).

вог светског рата није била), не би могла да трајно реши проблем. Већ самим овим и оваквим постављањем проблема, ово мишљење имплицитно одбацује тезу о одговорности атентатора за светски рат. Атентат, схваћен као повод рату, није водио рату, без обзира на то што је рат одмах избио после њега. Сарајевски атентат и као саставни део империјалистичког комплекса, сам, својом снагом и својом динамиком, не би морао никад довести до светског рата, да није динамика империјалистичких супротности, динамичнија него сви атентати наше епохе заједно, фатално водила рату укључујући у себи и динамику и сарајевског и других атентата.³⁶⁾

ЛИТЕРАТУРА

- Тајни документи о односима ватикана и усташке "НДХ"*, Библиотека новинара Хрватске, Загреб, 1952.
- Marc Bonnet *La Paraité contemporaine*, Paris, 1946.
- Франо Супило, *Политика у Хрватској*, Ријека, 1911.
- Стјепан Радић, *Хрватска мисао*, Загреб, 1904.
- Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, 4. Изд., Прометеј, Нови Сад, 2008.
- Гроф Карло Сфорза, *"Браћа а непријатељи"*, Ново Доба, Сплит, 1933.
- Др Животије Ђорђевић, *Сатирање српства у 19. и 20. веку*, I том, Драслар, Београд, 2012.
- Викем Стив, "Конопиштански састанак", часопис *Nineteen Century*, свеска за фебруар 1916. године;
- Др Јосип Љубић, *Непријатељи Југословенства*, Сарајево, 1927.
- Извештај Гизла од 30. маја 1914. године. Ое. У. А, св. 8, бр. 9774;
- Телеграм Rooda, енглеског амбасадора у Риму, 28. јула 1914. године. В. D. бр. 231, Телеграм Лихвинског, 29. јула 1914. године. К.П.
- Група аутора: *Историја Српског народа*, Српска књижевна задруга, 2. изд., VI књига, Други том, Београд, 1994.
- Hannes Hofbauer, *Eksperiment Kosovo – povratak kolonijalizma*, Albatros plus, Beograd, 2009.
- Joachim Petzold, *Deutschland im Erstem Weltkrieg*, Band 1, Berlin 1969, s. 103, cit. u: Ralph Hartmann, "Die ehrlichen Makler", *Die deutsche Außenpolitik und der Bürgerkrieg in Jugoslawien*, Berlin, 1999.
- Др Радослав Гађиновић, *Насиље у Југославији*, ЕВРО, Београд, 2002.
- Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања – историја Срба у средњем веку 1492 – 1992*, Еуро-Giunti, 3. допуњено изд., Београд, 2010.
- Милан П. Ђорђевић, *Србија и Југословени за време рата 1914-1918*, Графичко предузеће, Просвета, Београд, 1922.

36) Веселин Маслеша, *Млада Босна*, Култура, Београд, 1945, стр. 20-23.

Radoslav Gacinovic

**COLLABORATIVE RELATIONS
BETWEEN VATICAN AND AUSTRIA-HUNGARY
IN PREPARATIONS FOR ATTACK ON SERBIA IN 1914**

Resume

The role of Vatican in Austria-Hungarian politics becomes vital especially at the beginning of XX century, when Austria-Hungary decides to pursue expansionary policy and military imperialism towards South-East, i. e. when everything was ready for conquering mayor part of the Balkans. At that time Vatican also sees some perspectives. Occupation of Bosnia and Herzegovina ends with its annexation in 1908. In that way not only monarchy, but also a terrain of church influence is spread. That's why Vatican and Austria-Hungary were united in intention to occupy Serbia. It was considered that by occupying Serbia stronghold of Yugoslav idea beyond Yugoslav borders, which could act even when Croats and Slovenians within monarchy are strongly united. Pope believed that the border of Christianity, i. e. catholicism could be moved deeper inside the Balkans after abolition of Serbia's independence. That is the main reason why pope was one of the leading persuaders for war against Serbia. Deep crisis in relations among leading imperialistic countries at the end of XIX and beginning of XX century caused in 1914 a big bloody and long world war for partition of already parted territories and markets between two groups – Triple Alliance (Germany, Austria-Hungary and Italy) and The Entente Power (France, Russia and Great Britain). German tzar Willem II met with Franz Ferdinand in Spring on November 23th 1912, when plan for attack on Serbia was arranged.

Key words: Austria-Hungary, Germany, Vatican, pope, occupation

* Овај рад је примљен 17. априла 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 09. јуна 2014. године.